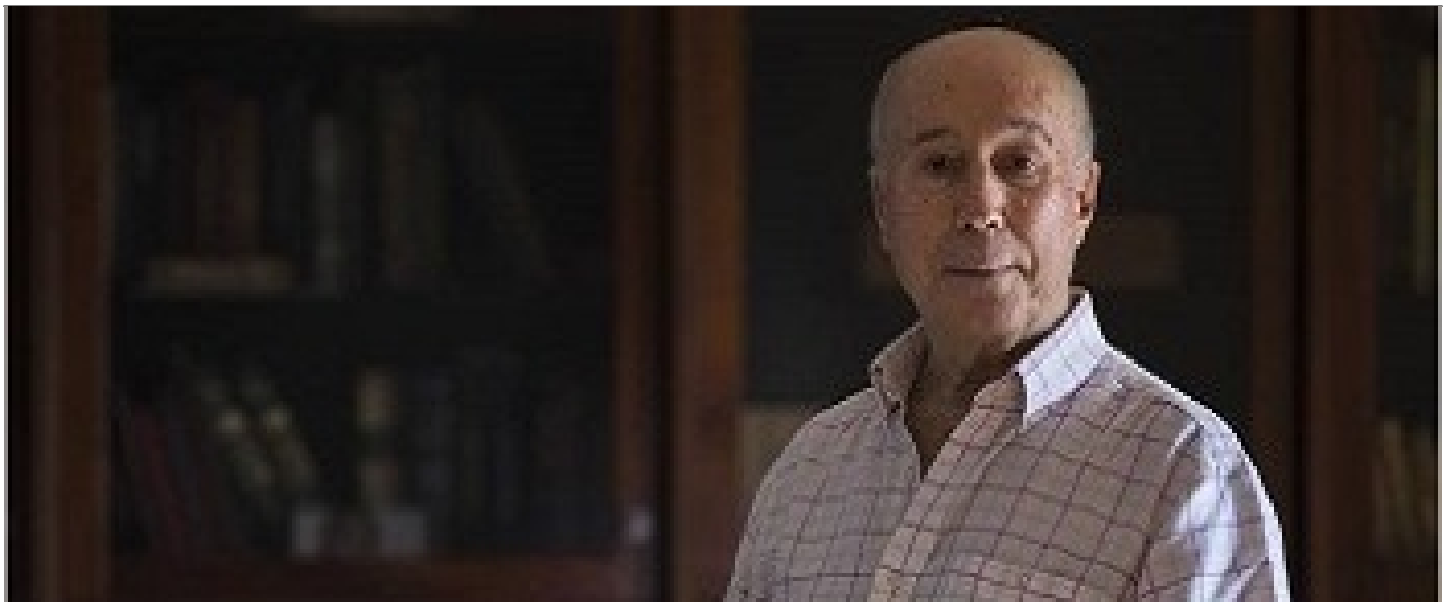

Als Països Catalans hi havia unitat jurídica

Autor: Manuel Lillo/Enric Solà
Data de publicació: 20-01-2022

Tot i que ha exercit com a registrador de la propietat, Enric Solà i Palerm (València, 1941) és llicenciat en dret, filosofia i medicina. Autor de l'Estatut d'Elx (1975) i de l'"Informe jurídic sobre l'ensenyament del valencià" durant l'etapa preautonòmica', ha estat reconegut per la seua aportació a la disciplina del dret i dels Furs valencians. Solà té la tesi que, en matèria de drets, els Països Catalans van tindre una unitat indiscutible. Pel seu interès intrínsec i com a obituari a l'entrevistat, que ens va deixar abans d'ahir, publiquem aquesta entrevista que En Manuel Lillo va fer-li per a la revista 'El Temps' al 9 d'octubre del 2017.

Enric Solà: «Als Països Catalans hi havia una unitat jurídica plural, tal com passa amb la llengua»

—Com començà a formar-se vostè en el dret privat català?

—L'any 1972 vaig ser destinat a Tremp i a Sort (Pallars) com a registrador de la propietat. Hi vaig estar quatre anys, passant també per les oficines de Balaguer, Vic, Igualada, Figueres i, més tard, Maó. Tenia uns trenta anys i vaig trobar-me de front amb el dret principatí, el que s'havia d'aplicar. D'altra banda, l'any 1974 Joan Fuster m'encarregà la redacció de l'Estatut d'Elx. Fuster ho tenia ben clar: a Franco li quedaven dotze mesos de vida. I per evitar convertir-nos en el poble a la cua de l'Estat, els valencians havíem de tindre un model escrit d'Estatut d'autonomia. Això va ser l'Estatut d'Elx. Em costà tretze mesos de redactar. En aquell Estatut vaig reclamar el dret civil valencià perquè era de justícia. L'article 16 diu, literalment, que "el País Valencià es dicta el seu propi dret civil, sense renunciar a unificar-lo amb el del Principat de Catalunya i les illes Balears. La Generalitat participarà activament en tota iniciativa per aconseguir-ho, i nomenarà delegats —arribat el cas— per a la comissió que redacte el Codi civil unificat."

—Aquest dret dels Països Catalans, havia estat unificat en alguna ocasió?

—Sí, sempre. El dret civil valencià és el dret civil de sis dels territoris de la nació catalana: Catalunya Nord, Principat, País Valencià, Coprincipat d'Andorra, Illes i l'Alguer. N'exceptuem un dels set territoris, la Franja de Ponent, la qual, per la seua pertinença a Aragó, aplica el dret civil aragonès.

I, per això, les idees jurídiques del barceloní Jaume Callís i del valencià Pere Belluga, ambdós del segle XV, no són territorials, sinó nacionals. I per això les Observationes del valencià Cristòfol Crespí de Valldaura (1599-1671) repleguen el fet jurídic unitari de tots els Països Catalans. I per això al segle XIX el valencià de Catarroja (Horta) Benvingut Oliver (1836-1912) enllesteix un estudi comparatiu del dret privat dels països catalans, països que ell escriu amb minúscula.

—Quan parlem del passat i de dret unificat, a què ens referim?

—Arcadi Garcia Sanz, el compilador dels furs, es rebotava quan, després d'alguna conferència li feien l'observació acostumada: "… aleshores, els valencians tenen separació de béns en el matrimoni, i tenen llegítima curta o nul·la… això vol dir que tenen un cos jurídic igual que el del Principat o el de les Illes". L'Arcadi, que tenia grans conviccions i veu de verro, es creixia i tronava. "No són cossos jurídics iguals!! És el mateix dret!! És un dret únic!!". Era un dret únic, tot i que teníem corts diferents.

Els Països Catalans, portem a lloms una gran creu estructural que ens vertebra i ens desvertebra. Està formada, com totes les creus, per dos braços: el longitudinal i el transversal. El braç transversal va ser imposat pel Rei Conqueridor el 1238. Era una partició politicoadministrativa, passa pel riu Sénia i talla la nació en dues parts desiguals. Al sud hi ha el País Valencià; i al nord, tota la resta. La nació catalana tenia dues corts diferents: les valencianes, a les quals acudien els valencians des de la fundació del Regne de València; i les Corts principatines, a les quals anaven els principatins, és clar. Però també els nord-catalans, que encara en formaven part. I els andorrans, perquè eren part d'una doble infeudació: el bisbe de la Seu d'Urgell n'era príncep; i el comte de Foix també. Les illes Balears i Pitiüses constituïen el Regne de Mallorques, però acudien a les Corts del Principat. L'Alguer ja pertany a la nostra projecció ultramarina. Aleshores hi havia dos organismes legislatius o quasi legislatius que eren el valencià i el principatí. Però el corpus de dret, sobretot del dret privat i civil —de família, d'herències, d'obligacions i contractes, de drets reals…— tot això formava un corpus d'intercanvi total, malgrat la dualitat de corts. Així que arribà el rei Jaume I, ací es fabricaren unes institucions hereditàries. Per exemple, l'any de plor —concedit a les vídues, que podien fruir un any dels béns del marit difunt— i la tenuta —concedida a les vídues després de l'any de plor, per continuar mantenint els béns esmentats. Després, en les corts de Perpinyà de 1351, el Principat les agafà i les féu pròpies. Per tant, era un intercanvi evident. I en aquell intercanvi hi ha una superioritat tremenda del dret valencià.

—Per què hi havia aquesta superioritat?

—Joan Fuster, tot i reconèixer que no tenia un coneixement suficient sobre el tema, opinava que els valencians s'havien adaptat bé a la Nova Planta per les similituds entre el dret valencià i el castellà, entre més coses. Cal que el disculpem, perquè Fuster va escriure això en Nosaltres els valencians l'any 1962, quan encara no s'havien fet molts dels estudis que es van fer posteriorment. Els valencians teníem un dret superior i molt diferenciat. Això es veu, per exemple, en l'engany de mitges. Els principatins el tenen copiat directament del dret de Roma, i l'estableixen en benefici del venedor. En canvi, els valencians el tenim per a venedor i per a comprador: hi ha una superioritat clara. Si el preu fixat no es correspon amb el valor real, el dret romà i el principatí ficaven certs límits a aquest negoci. El venedor pot tindre una pèrdua del 10%, del 20% o del 30%. Però si arriba a vendre per un preu inferior a la meitat del preu just de la cosa venuda, s'ha enganyat de mitges. En llatí, això és una laesio ultra dimidium, una lesió més enllà de la meitat. I per haver patit una lesió tan gran, una laesio enormis, la llei li permet que desfaça el tracte que havia fet, que el rescindesca.

Coberta del llibre d'Enric Solà / Miguel Lorenzo

En matèria matrimonial, el règim dels Països Catalans és la separació de béns: allò que és de l'home és de l'home, i el que és de la dona és de la dona. Com que la nostra és una nació liberal i democràtica, els qui no vulguen separació podran pactar un matrimoni amb comunitat de béns. I hi hauríem de fer alguna observació. Catalunya ha modernitzat molt la seua legislació civil, però les seues comunitats originàries són quatre: associació a compres i millores, agermanament, mitja guadanyeria i règim pactat de comunitat de béns. Totes quatre estan més a prop del model espanyol que la germania valenciana, la qual és molt variable i regulable: de totes passades, si moren amb fills, totals, parcials, de terç, de meitat… El dret valencià és molt més elaborat que el principatí. Perquè el dret romà, que és una

estructura increïble, desapareix de l'àmbit europeu i és recuperat a partir del segle XII a Bolonya, cent anys abans de les conquestes del rei En Jaume. I des d'allí comença a estendre's per la resta del continent europeu.

Per això, el dret del Principat és molt més primitiu, construït abans de la recepció del dret romà justinianeu. En canvi, quan el rei En Jaume conquista el Regne de València, pot aprofitar tota l'herència del dret romà recuperat un segle abans.

—Les diferències eren només entre el Principat i el País Valencià?

—Hem dit més amunt que la nació catalana es vertebra i desvertebra segons una gran creu. El seu braç horitzontal és el riu Sénia, i fa de límit polític i administratiu. La trajectòria històrica del nostre dret no va per allí, perquè la creu catalana té un altre braç, el vertical, de nord a sud. És una partió que emergeix del Mediterrani entre l'Hospitalet de l'Infant i Cambrils, i que, pujant sensiblement cap al nord, talla entre Bellver de Cerdanya i Puigcerdà. Aquesta divisòria és lingüística, literària, sociològica… i és molt profunda. A orient de la divisòria hi ha els orientals: Catalunya oriental, Catalunya Nord, Illes, l'Alguer. A occident estem els occidentals: Andorra, Catalunya occidental, Franja de Ponent, País Valencià. Són occidentals el primer text escrit, les Homilies d'Organyà; el Segle d'Or; molts grans pensadors, poetes i cantants del segle XX. Són occidentals els heretaments pallaresos; Andorra, un especialíssim doble Principat; l'enllaç per la Franja de Ponent amb Aragó; i la recepció del seu sistema jurisprudencial, que és colegislatiu. És oriental la tergiversació del nacionalisme català gestada a cavall dels segles XIX i XX, que el converteix en un tristíssim catalunyisme regional; i és occidental l'enquadrament correcte d'aquest nacionalisme enllestit al segle XX per Joan Fuster i Arcadi Garcia Sanz.

I fóra millor no parlar d'una superioritat del dret valencià sobre el principatí, sinó d'una superioritat del dret occidental sobre l'oriental. Perquè dins del bloc jurídic dels Furs valencians hem d'incloure els Costums de Lleida i els de Tortosa. Els lleidatans elaboraren un dret occidental que havia rebut l'herència del dret romà. Els valencians el convertiren en un monument d'alçària increïble i després d'això es redactaren els Costums de Tortosa. Tot aquest dret occidental és infinitament superior al dret oriental.

—Des de quan es va configurar el dret unificat dels Països Catalans?

—Naix tal com els Països Catalans es configuren. Quan el 1238 arriba el rei En Jaume, la primera edició dels furs no va rebre el nom de Furs, sinó de Costums o Costumes de la ciutat de València. Això és del 1241, tres anys després de la conquesta. Estaven en llatí. L'any 1261 es reelaboraren els furs, i ja reberen el nom de Furs i Costums de la Ciutat i el Regne de València. Des d'aquell moment podem entendre que tenim estès el nostre dret. Igual que la llengua es va estendre al País Valencià i a les Illes, el dret, per la conquista, també es va estendre, també amb diferències dialectals.

—Per què exclou l'Aragó?

—No té res a veure. Ningú no ha discutit mai que la inicial Corona d'Aragó era binacional. A nosaltres, quan ens miren des d'Espanya, ens diuen aragonesos. En el XVII, quan als centres de poder castellans es discuteix sobre les lluites seues contra holandesos i flamencs i la temuda independència, hi ha textos de les èpoques de Felip III i Felip IV que diuen que "los holandeses tienen derecho a muchas libertades: son como los aragoneses". Però des d'Itàlia i des de tot el llevant ens veuen com a catalans. Per això, quan els Borja arriben al Papat, els seus enemics estan tan terroritzats que diuen "oh, Déu, l'Església de Roma en mans dels catalans!". Mentre que, de l'altre bàndol, s'opina que els Borja han assolit el soli pontifici "per a major glòria de Déu i de la nació catalana". Ells, que eren de Gandia i de Xàtiva.

—Quines particularitats tenia aquell dret?

—El dret civil modern se sol dividir en quatre parts: família, herències, obligacions i contractes, i drets reals (propietat, hipoteca, servituds, usdefruit…). En cadascuna de les quatre parts podem agafar una institució que mostre la unitat d'aquest dret.

En el dret de família, el continent europeu té en general comunitats matrimonials de béns derivades del primitivisme dels pobles bàrbars. Hi ha comunitat de guanys portuguesa, espanyola, aragonesa, francesa, italiana, belga... Però hi ha dues estirps que, per tradició romanística, se n'escapen totalment i que mantenen la separació matrimonial de béns. Aquestes dues estirps són els territoris anglosaxons i els Països Catalans. Al voltant de la separació matrimonial de béns teixirem mil institucions, però totes són les mateixes en tota la nació, i són intercanviables.

—N'hi ha més exemples?

—El dret d'herències, o de successions, és una mica més complicat. Hi ha el cas de la llegítima. Si una persona mor, i abans de fer-ho vol deixar l'herència a una entitat o persona determinada —una parròquia, una empresa, una associació de veïns—, la llei impedia que la totalitat de l'herència anara cap a aquest destinatari i feia que, una part almenys, anara als fills del difunt. Aquesta part és la llegítima. En dret es troben llegítimes molt llargues. A Castella hi havia llegítima de quatre cinquenes parts, per exemple, reduïda ara a dos terços. Els ordenaments catalans, que són d'economia molt mercantil i molt àgil, tenen llegítimes curtes: terç i meitat, quarta part, no res...

Estatut d'Elx / Miguel Lorenzo

El Principat de Catalunya té una llegítima d'una quarta part perquè, com no havia rebut el dret romà modern, s'aferra al dret clàssic: a l'època d'Octavi i Neró la llegítima era d'una quarta part. En canvi, quan arribà Jaume I ja s'havia rebut el dret romà a través de Bolonya: és dret justinianeu, del segle VI. I la llegítima estava molt ben elaborada: era de terç i meitat, de triente et semisse. Tenint fins a quatre fills, es deixava un terç de llegítima. Tenint més de quatre fills, es quedaven una meitat de l'herència. Aquesta és la norma vigent a les Balears, i també inicialment al Regne de València. A mitjan segle XIV, un fur de Pere el Cerimoniós, el VI-IV-51, suprimeix la llegítima de triente et semisse i dóna llibertat absoluta a aquell que faça testament.

A partir d'aquest esquema, la unitat del dret de successions català és palesa: identitat sistemàtica de figures en les herències, classes de testaments, testament a la porta de l'església, substitucions fideïcomissàries… Tot era el mateix, el mateix en tots els Països Catalans.

De la tercera columna, l'engany a mitges, ja n'hem parlat. La quarta i darrera columna foral només la citaré: et vols comprar un pis i t'ho ha de finançar la banca. Ara acudeixes a la hipoteca en garantia de rendes o prestacions periòdiques. Els valencians de fa 500 anys podrien haver-se ajudat ja del censal mort i el violari. Bona part de la seua regulació es conté als Furs IV-XXIII-39 i 63.

Vull insistir que tenim una unitat jurídica plural, com la tenim lingüística. Hi ha divisòria dialectal, dins d'una llengua molt unitària, i el mateix passa amb la unitat jurídica.

—Segons els seus estudis, Oriola tingué un gran protagonisme en tot això.

—El Baix Segura mantingué fermament el català fins a la guerra de Successió. Jo he assistit a l'Observatori de Dret Civil Valencià en companyia de juristes oriolans i he quedat admirat del seu valencianisme i coneixement profund que tenien de la matèria foral.

El cardenal Luis Belluga (1662-1743) volia dues diòcesis riques a Múrcia i Oriola, i en promogué la repoblació portant molts camperols a cultivar i donant-los terres a cens emfitèutic valencià. Això consisteix en un arrendament de terres d'un amo a un treballador que es prolongava durant generacions i, per aquesta pròrroga quasi eterna, es convertia en un cens. Als censos trobes un parell de paraules que indiquen que la institució és catalana: luísmo i fadiga. Luísmo és el català lluïsme, distint del laudemio español. Es tracta d'un dret del senyor directe valencià: és el traspàs pagat a un senyor quan l'immoble que explotes el cedeixes a una altra persona.

I la fadiga és una de les grans institucions nostres que no té més correlat que la preemptio o Vorkaufrecht alemanya. Es tracta d'una preferència de compra que pot exercir l'arrendatari si l'arrendador vol vendre un immoble que ja té llogat. Això només es dóna en el dret alemany i, si vas buscant, te'l trobes també al Codi civil suís. A la resta del món hi ha el tempteig i el retracte: l'arrendatari pot quedar-se l'immoble o terreny pagant el preu que demana l'arrendador. A l'ordenament germànic, en canvi, hi ha el Vorkaufrecht. Vor és 'pre'. Kaufen és 'comprar'. I Recht, 'dret': dret de pre-compra, la préemption del Codi civil suís. Això és la fadiga dels Països Catalans.

Els oriolans són tan entranyablement nostres que no poden expressar en espanyol el seu gentilici: no poden afirmar que són orihuelanos. Ja he sentit dir a més d'un titular de l'Escola d'Arquitectura que Oriola és la capital judicial dels Països Catalans, seu del Tribunal Suprem i del Constitucional.

De fet, les qüestions que es plantegen a Oriola demostren que la nació catalana i el mateix País Valencià són molt compactes des del punt de vista territorial, jurídic i lingüístic. A més, la Nova Planta no aconseguí matar els censos valencians al Registre de la Propietat, i els seus folis continuen proclamant quin és el dret nacional d'aquest país.

—Potser el cens emfitèutic roman, però moltes altres coses les va extingir Felip V. I els que van perdre la guerra van ser reprimits fins molts anys després per demanar que se'ns restituís el dret.

—Ho demanaven filipistes i borbònics! Perquè, tot i ser filipistes, eren valencians. I també per greuge comparatiu. En la primera embranzida, després de la batalla d'Almansa, se suprimí el dret foral valencià i aragonès. Continuà l'ocupació i va caure Barcelona l'11 de setembre de 1714. I encara després d'això els cossos d'exèrcit balear van vèncer el general d'Asfeld; i, més tard, deposaren les armes. El dret foral principatí i el balear quedaren igualment esborrats del mapa. Per tant, tota la Corona d'Aragó quedà sense dret foral. Amb els anys, Felipe V decidí que els aragonesos, principatins i balears recuperaren el dret civil, el dret privat. No el públic: el de les institucions, de la monarquia, de corts, el dret judicial…, però sí el privat. I els valencians continuàrem demanant-lo per greuge comparatiu amb els altres territoris. Fins avui.

Enric Solà / Miguel Lorenzo

—I avui no ens el volen tornar.

—Va semblar que la Constitució obria la mà quan deia: "Art. 149.-1. El Estado tiene competencia exclusiva sobre las siguientes materias: … 8ª. Legislación civil, sin perjuicio de la conservación, modificación y desarrollo por las Comunidades Autónomas de los derechos civiles, forales o especiales, allí donde existan". Els patriotes valencians opinaven que tenim dret civil propi, però els espanyolistes contestaven que no en tenim, perquè el vàrem perdre en la guerra de Successió. En aquest estira-i-arronsa, la Generalitat crea una comissió per a l'estudi i recopilació dels usos i costums que constitueixen el dret civil valencià. Aquest va ser el mínim avanç que aconseguírem fa poc més de trenta anys. La Comissió foral valenciana es transforma en Observatori de Dret Civil Valencià per decret de la Generalitat de 26 de febrer de 2002.

Començaren a promulgar-se lleis forals valencianes molt ben enllestides. La de març de 2007 recupera la separació de béns per als matrimonis valencians, i els registradors i els notaris li fan costat. I a Madrid s'adonen que el problema ja no és regional principatí o balear o valencià, sinó nacional català. El Govern de Zapatero impugnà sis articles de la llei.

I deu anys després, a l'abril de l'any passat 2016, quan tot pareixia oblidat, el Tribunal Constitucional anul·là la llei valenciana de separació matrimonial de béns i ens negà l'accés a la foralitat civil.

—Per què es va impugnar?

—Perquè el PSOE és un dels dos grans partits nacionalistes espanyols. Es veien venir moltes coses: l'Estatut de Catalunya, l'efervescència valenciana… Tenien por d'una plena recuperació valenciana del nostre dret foral. I s'alternen en la representació del sainet, segons qui és el que mana a Madrid. Però són els dos grans braços de l'Estat imperial.

I és que, a més, són també d'una ignorància supina. Si jo fóra nacionalista espanyol construiria un immens monument als Furs valencians a la Plaza Mayor de Madrid. Perquè als Furs sempre trobaràs duplicada i millorada qualsevol institució lluent de qualsevol ordenament famós. La separació de béns matrimonial anglesa la milloren els Furs. La preemptio o Vorkaufrecht no arriba a l'altura de la nostra fadiga. I el dret del llogater urbà de retornar a la vivenda, quan el propietari ha acabat les reparacions? Llegiu-vos el Fur IV-XXII-4: s'avança en set segles al reglament hipotecari espanyol. I la servitud d'aqüeducte, que s'avança en cinc-cents anys. I la irreivindicabilitat dels béns mobles, que va quatre segles per davant…

—S'ha fet alguna cosa per reivindicar aquest dret?

—Des de la Generalitat, Ximo Puig i Mónica Oltra acordaren un acte solemne de desgreuge. Es va celebrar el 29 de juny de l'any passat, efemèrides de la Nova Planta. Aparentment, la resposta valenciana s'ha acabat amb això. Però que no s'equivoquen, perquè no ha fet sinó començar. Els valencians d'avui no són els de 1939, ni els de 1975, ni els de 1978. Ara a les universitats hi ha càtedres de dret foral, i existeixen associacions patriòtiques de juristes, i és forta la presència política de les organitzacions de la terra… A hores d'ara, són molts els greuges que el País Valencià té davant del Regne d'Espanya: espoli fiscal, negativa al corredor mediterrani, anorreament dels mitjans autòctons de comunicació, destrossa lingüística i cultural, genocidi jurídic, destrucció del territori i del litoral... Són altres tantes raons que ens menen a anar-nos-en.

Per Manuel Lillo

Publicat el 9 d'octubre de 2017

OCTUBRE

Núm. 1739

https://www.eltemps.cat/article/2347/enric-sola-als-paisos-catalans-hi-havia-una-unitat-juridica-plural-tal-com-passa-amb-la-ll